

РАМАН СКІРМУНТ: ШЛЯХ ДА БЕЛАРУСІ

Раман Скірмунт застаецца адной з найбольш складаных для зразуменьня асобаў беларускай гісторыі. Цікавасць да яе будзе захоўвацца, пакуль будзе актуальнай гісторыя беларускай дзяржаўнасці XX ст.

Беларуская савецкая гістарыяграфія, якая грунтавалася на клясавым падыходзе, характарызавала Р. Скірмунта як «ярага ворага беларускага народа». Больш увагі надала яму гістарыяграфія польская. Аднак і яе ацэнкі былі падобныя. Польскі гісторык Ю. Бардах сьцьвярджаў, што Р. Скірмунт, як і некаторыя іншыя палітыкі, імкнуўся кіраваць беларускім народам у інтарэсах польскіх землеўладальнікаў.

Сёння нас не задавальняюць многія адказы гістарычнай навукі на складаныя пытанні: што больш хвалявала Р. Скірмунта — лёс беларускай зямлі ці лёс уласнага маёнтка і маёнткаў суседзяў-памешчыкаў? Ці ня быў пяцігадовы беларускі пэрыяд дзейнасці Р. Скірмунта (1917—1921 гг.) толькі эпізодам яго складанай палітычнай біяграфіі?

Каб зразумець палітычнага дзеяча, трэба зразумець матывы ягоных паводзінаў. Тут можа дапамагчы аналіз пачатку дзейнасці Р. Скірмунта, які прыпаў на гады першай расейскай рэвалюцыі і быў звязаны з польскім рухам у Беларусі і Літве.

Напярэдадні рэвалюцыі Р. Скірмунт быў ужо добра вядомы ў краі сваёй гаспадарчай дзейнасцю. Ён узначальваў «Таварыства па распрацоўцы сельскагаспадарчых і эканамічных патрэбаў Палесся». Зь ягонай ініцыятывы былі створаныя некалькі гаспадарчых устаноў у гэтым рэгіёне Беларусі. Скірмунт уваходзіў таксама ў Раду Менскага сельскагаспадарчага таварыства.

На сьветапогляд Рамана Скірмунта моцны ўплыў аказаў ягоны бацька Аляксандар, вядомы дзеяч польскага руху ў Беларусі і Літве пры канцы XIX ст. Менавіта ён разам з Э. Вайніловічам спрыяў ператварэнню Менскага таварыства з установы, якая павінна была падтрымліваць расейскіх памешчыкаў, у арганізацыю дзеля абароны інтарэсаў мясцовых землеўладальнікаў. У 1897 г. А. Скірмунт быў ініцыятарам звароту менскай шляхты да Мікалая II з просьбай аднавіць дваранскія школы забароненыя пасля таўстаньня 1863—1864 гг. У часе выбарчай кампаніі у I Думу ягоны

С полным текстом документа можно ознакомиться в библиотеке

голас вызначыў вынік галасавання аб тактыцы польскіх дэпутатаў на губэрскі выбарчы сход у Менску. Дзякуючы пазыцыі А. Скірмунта ў Менскім таварыстве, якое фактычна зьяўлялася Польскім губэрскім выбарчым камітэтам, перамагла прапанова, каб кожная «нацыя» і кожная сацыяльная кляса насельніцтва губэрні мела сваё прадстаўніцтва ў Думе. А. Скірмунт быў прыхільнікам краёўцаў-кансэрватараў.

Краёўцы — гэта асноўная плынь польскага нацыянальнага руху ў Беларусі і Літве напярэдадні і ў перыяд рэвалюцыі 1905—1907 гг. У палітычнай і грамадзкай дзейнасці яны выступалі з пазыцыяў краю і заяўлялі, што кіруюцца ягонымі нацыянальна-культурнымі, рэлігійнымі, гістарычнымі ды эканамічнымі асаблівасцямі ды інтарэсамі. Сярод краёўцаў вылучаліся кансэрватыўны й лібэральны кірункі. Прычым выразна пераважаў першы. Сьвядомасьць краёўцаў у значнай меры вызначала формула: ліцьвін (альбо русін) паходжаньнем, паляк па нацыянальнасьці. Апошняе (паляк па нацыянальнасьці) датычыла толькі культурнай прыналежнасьці. Краёўцы спалучалі гістарычную сьведомасьць прыналежнасьці да шляхты ВКЛ з адчуваньнем прыналежнасьці да польскае культуры.

Погляды А. Скірмунта падзяляў і ягоны сын. У 1905 г. у невялікай брашуры «Głos przeszłości i potrzeba chwili», выдадзенай пад псеўданімам Romunt у Львове, Р. Скірмунт пісаў, маючы на ўвазе сябе і сваіх аднадумцаў: «Акрамя тых, хто ўсімі сіламі імкнецца, як да роднай матулі, да Каралеўства Польскага, і асобаў, якія робяць стаўку на Расею, сярод шляхты ёсьць група людзей, сэрцам і душой адданых сваёй Радзіме — Беларусі і Літве».

Увосень 1905 г. Р. Скірмунт намагаўся палітычна аб'яднаць шляхту беларуска-літоўскага паходжаньня. У лістападзе «Кур'ер літэўскі» зьмясьціў дасланы Р. Скірмунтам зварот «Краёвай партыі Літвы і Русі». Гэта была праграма палітычнае партыі. Распрацоўваючы яе, Р. Скірмунт зыходзіў зь перакананьня, што беларуска-літоўскі край мае ўласныя інтарэсы і павінен мець уласную партыю. Праграма прапаноўвала паступовае ўвядзеньне ўсіх палітычных свабодаў, роўнасьць грамадзянаў перад законам. Яна зьвязвала будучыню краю з разьвіцьцём самакіраваньня. Нацыянальна-культурная частка праграмы прадугледжвала роўнасьць усіх нацыянальнасьцяў, магчымасьць атрымаць адукацыю на роднай мове. Прычым пачатковая адукацыя мела стаць бясплатнай і агульнадаступнай. Што да аграрнага пытаньня, то праграма выказвалася за ўздым дабрабыту безьзямельных і малазямельных сялянаў шляхам дзяржаўнай дапамогі ў набыццё зямлі. Пры гэтым падкрэсьлівалася недатыкальнасьць прыватнай уласнасьці. Р. Скірмунт у гэты час выступаў супраць аграрнай рэформы, якая б нават часткова закранала памешчыцкае землеўладаньне.

Р. Скірмунт тлумачыў, што назва «Краёвая партыя Літвы і Русі» адпавядае асноўнаму насельніцтву краю. У дадзеным выпадку тэрмін «Русь» ён ужываў у афіцыйна прынятым сэнсе. Афіцыйная ідэялёгія сьцьвярджала, што існуе адзін рускі народ і тры яго племені — вялікарусы, беларусы і маларосы. Гэта ня значыць, што Р. Скірмунт ня бачыў асаблівасьцяў беларускага этнасу. Вось як характарызаваў ягоныя пагляды напачатку 1906 г. «Кур'ер літэўскі»: «Р. Скірмунт лічыць дастаткова моцным беларускі народ і яго імкненьне да разьвіцьця нацыянальнай культуры. Аднак, жывучы сярод беларусаў і украінцаў, ён лічыць іх адзіным народам і называе «рускімі». Р. Скірмунт, насуперак меркаваньню большасьці краёўцаў, не адносіў палякаў да асноўных нацыянальнасьцяў краю.

У студзені 1906 г. Р. Скірмунт паўтарыў свой зварот. Палажэньні праграмы былі амаль тыя ж, а вось назва змянілася — «Краёвая партыя Літвы і Белаі Русі». Новая назва больш поўна адпавядала паглядам палітыка. Студзеньскі зварот дае ўсе падставы сьцьвярджаць, што інтарэсы краю Р. Скірмунт імкнуўся абараняць толькі шляхам легальнай палітычнай дзейнасьці, выкарыстоўваючы тыя магчымасьці, якія зьявіліся пасля абвешчаньня Маніфэста 17 кастрычніка 1905 г. Сур'ёзную ўвагу Скірмунт надаў сацыяльным дачыньням на вёсцы. Ён выказаў спадзеў на захаваньне добраго спольнага тэксту дакумента можна азнакоміцца ў бібліотэцы Скірмунт па-ра-

нейшаму выступаў супраць нават частковага адчужэння памешчыцкіх земляў. Аднак на адным з восеньскіх (1905 г.) паседжаньняў Менскага сельскагаспадарчага таварыства ён прапанаваў прымаць у таварыства сялянаў на льготных умовах. А напачатку сьнежня 1905 г. пры абмеркаваньні ў Таварыстве пытаньня аб увядзеньні паліцыйнай варты ў маёнтках катэгарычна выступіў супраць. Сябра Рады Менскага таварыства, ён прапанаваў шукаць шляхі згоды з сялянамі. Тут яскрава праявіўся характэрны для значнай часткі краёўцаў патэрналізм у дачыненьні да «хлопаў». Ён грунтаваўся на адчуваньні кроўнай блізкасьці з мясцовымі людзьмі.

Выбары думскіх дэпутатаў ад Менскай губ. прынеслі посьпех курыі землеўладальнікаў, дзе пераважалі нашчадкі спаліянаваных памешчыкаў беларускага паходжаньня. Сярод выбраных быў і Р. Скірмунт. Па колькасці галасоў ён саступіў толькі вядомаму кадэцкаму дзеячу, паляку А. Лядніцкаму.

У Думе Р. Скірмунт увайшоў у так званае «Тэрытарыяльнае кола», якое стварылі польскія дэпутаты ад Беларусі й Літвы. Яны актыўна ўключыліся ў працу Думы. Р. Скірмунт быў выбраны сябрам аграрнай камісіі. Працаваць у ёй дэпутату ад краю было няпроста. Пры абмеркаваньні аграрнага пытаньня тон у Думе задаваў прыхільнікі радыкальных аграрных рэформаў. І, відаць, пад уплывам думскага абмеркаваньня Р. Скірмунт адмовіўся ад ранейшай катэгарычнасьці. Напачатку траўня чытачы «Кур'ера літэўскага» атрымалі магчымасьць пазнаёміцца з пазыцыяй дэпутата па аграрным пытаньні. Адзначыўшы, што ў Думе шмат прыхільнікаў рабаўніцтва землеўладальнікаў, ён выказаў меркаваньне, што бальшыня дэпутатаў усё ж такі не дапусьціць перамогі тых, хто выступае за «рызыкаўныя экспэрымэнты на вёсцы». Р. Скірмунт шчыра заяўляў, што галоўнаю мэтай «Тэрытарыяльнага кола» ёсьць абарона інтарэсаў землеўладальнікаў. Пры гэтым ён упершыню прызнаў неабходным пашыраць сялянскае землеўладаньне, у тым ліку і за кошт памешчыцкіх земляў. Гэта належала ўзгадняць з асабістым жаданьнем памешчыка. Але ў асобных выпадках Скірмунт пагаджаўся і на прымуовае адчужэньне часткі памешчыцкіх земляў за адпаведную ўзнагароду.

